

8.3.2 Hoe maak ik een topiclijst en wat is de beste volgorde? Niet alleen voor een topicinterview, maar ook voor een (half)gestructureerd interview heb je een topiclijst nodig. Dat is een lijst met onderwerpen die in het interview in principe ter sprake moeten komen. Voor het vaststellen van je topics ga je uit van je vraagstelling: wat wil ik precies weten? Uiteraard betrek je daar ook het literatuuronderzoek bij, en eventueel de resultaten van het vooronderzoek als je dat hebt gedaan. Aan de hand van alle verzamelde informatie over het onderwerp kun je vervolgens vaststellen welke topics en subtopics je in de interviews aan de orde wilt stellen. Dit is dan een voorlopige topiclijst, want de definitieve lijst maak je pas na een aantal proefinterviews. Stel, je wilt onderzoeken op basis waarvan mensen beslissen een huis te kopen en vooral ook waarom ze kiezen voor het huis dat ze (wilt) kopen. In feite gaat het om twee vragen en om twee hoofdttopics: de beslissing om een huis te kopen en waarom dit specifieke huis? Bij die topics kun je meestal allerlei subtopics onderscheiden. Zo kun je wat betreft het motief om een huis te kopen denken aan topics als ontevredenheid met de huidige woonsituatie, financiële motieven, uitbreiding gezinssituatie, verandering van werk en dergelijke. Bij een *topicinterview* heb je de *topiclijst* achter de hand tijdens het interview, als een soort van *checklist*. Met behulp daarvan kun je snel zien of belangrijke onderwerpen al dan niet aan bod zijn gekomen. Bij het afnemen van een (half)gestructureerd interview vormt de *topiclijst* de basis voor het maken van de open vragen. Ieder (sub)topic wordt dan vertaald in een vraag, bijvoorbeeld voor het topic 'financiële motieven': 'Speelden financiële motieven een rol in uw besluit een huis te kopen of is dat in uw situatie niet het geval? Kunt u dat toelichten?'

Als je de lijst met (sub)topics hebt samengesteld, is het verstandig om naar de volgorde te kijken. Het is belangrijk dat die volgorde 'psychologisch' is, dat wil zeggen door de beoogde respondenten als logisch wordt ervaren. Je hoeft in een open interview de topics en subtopics niet per definitie in een vaste volgorde aan de orde te stellen. Het is echter wel handig wanneer er bij elk interview een basisschema met de topics in dezelfde (psychologische) volgorde wordt gebruikt. Er is geen regel die in alle gevallen geldt, maar er zijn wel richtlijnen waarmee je bij de volgorde van de topics en de subtopics rekening kunt houden, bijvoorbeeld:

▪ *Eerst 'makkelijke' en daarna pas 'moeilijke' topics*

Tijdens het interviewen raak je als interviewer steeds beter ingespeeld op de respondent. Ook de respondent zal zich steeds meer in het onderwerp inleven. Met het oog hierop is het aan te raden om zo mogelijk eerst neutrale en daarna pas moeilijkere of gevoelige onderwerpen in de topiclijst op te nemen. Dit geldt ook

voor de subtopics. Wanneer je van een respondent wilt weten hoe hij en zijn partner vorm geven aan hun relatie, kun je beter eerst wat over de taakverdeling en de sociale contacten vragen en pas later in het gesprek topics als intimiteit en seksualiteit introduceren. Dit is uiteraard geen wet van Meden en Perzen. In de topiclijst orden je de topics zo veel mogelijk volgens deze regel. In de praktijk kan soms blijken dat je beter van deze volgorde kunt afwijken. Als een respondent net in zijn relatie een crisis doormaakt in verband met de taakverdeling, is het handiger om dit onderwerp naar achteren te schuiven en er desnoods niet verder op in te gaan wanneer blijkt dat de respondent er moeilijk over kan praten.

▪ *Orden je onderwerpen chronologisch*

Een andere richtlijn voor de volgorde van de onderwerpen in de topiclijst is om ze, voor zover mogelijk, in chronologische volgorde te zetten. In het onderstaande voorbeeld van een onderzoek naar de betekenis en gevolgen van het werkloos worden, wordt begonnen met het verleden en vooral ook met de periode dat de respondent nog werkzaam was. Vervolgens wordt het moment van werkloos worden besproken en dan wordt er langzaam overgegaan naar het heden en tot slot wordt er ingegaan op de toekomstverwachtingen.

Voorbeeld van een deel van een topiclijst met enkele topics en subtopics uit een onderzoek onder gehuwde/samenwonende (langdurig) werklozen. Bij topic V zijn tevens enkele trefwoorden en (door)vragen opgenomen. De topics zijn chronologisch geordend.

- I Verleden
- II Periode van werken
- III Moment van werkloos worden tot heden
- IV Heden
  - 1 Algemene persoons- en achtergrondgegevens
  - 2 Relatie met echtgenote/partner
  - 3 Relatie met kinderen
  - 4 Contacten met significante anderen
  - 5 Beleving niet-werken

- 6 Houding ten opzichte van werkloosheid
- V Nabije en verre toekomst
  - Toekomstverwachting, toekomstperspectief. (Hoe kijkt u tegen de toekomst aan?)
  - Toekomstplannen op het gebied van om-, her- en bijscholing, hobby's, vrijwilligerswerk. (Maakt u plannen voor de toekomst?)
  - (Zorgen om) gevolgen van de eigen werkloosheid voor de toekomst van de kinderen (onderwijs en de kosten daarvan, beroepskeuze). (Denkt u wel eens aan de toekomst van de kinderen?)
  - Ideeën over wat er concreet voor werklozen gedaan zou moeten worden (ideeën, behoeften, verwachtingen)

▪ *Meestal van breed naar smal, soms van smal naar breed*
 Meestal begin je breed en versmal je het onderwerp vervolgens. Je begint dus eerst met het hoofdtopic 'motieven om een huis te

kopen' en versmalt dan met de subtopics als 'ontevredenheid over de huidige woonsituatie', 'financiële motieven' en dergelijke.

Als mensen *nog geen uitgesproken mening* hebben, is het soms verstandig om te *beginnen met de subtopics* en dan een vraag te stellen over het hoofdtopic. Als je wilt weten hoe mensen over de huidige regering denken, kun je misschien het beste beginnen met vragen over onderdelen van het regeringsbeleid, zoals het economische beleid, onderwijs, cultuurbeleid en dergelijke. Tot slot kun je dan vragen of ze willen aangeven wat ze in het algemeen van het regeringsbeleid vinden. De kans is in dat geval groter dat ze een genuanceerd en een minder impulsief antwoord geven.

Als je meteen met een brede vraag naar het beleid begint, is de kans groot dat de respondent maar één of een beperkt aantal aspecten in zijn hoofd heeft en daar zijn mening op baseert.

Samenvatting 8.3.2

Zowel voor een topicinterview als voor een (half)gestructureerd interview heb je een topiclijst nodig, dat wil zeggen een lijst met gespreksonderwerpen. Die lijst bevat meestal hoofdthema's (topics) en subthema's (subtopics). De topiclijst wordt samengesteld op basis van literatuur- en vooronderzoek. Het is belangrijk voor het gesprek de topics om in een (psycho)logische volgorde te zetten: van gemakkelijk naar moeilijk en van breed naar smal. Deze indeling is niet heilig, dus als het verstandig is om hiervan af te wijken, bijvoorbeeld omdat dat beter bij de respondent past, is dat geen probleem. Ook is het vaak handig om de topics in een chronologische volgorde te bespreken.

8.3.3 Wat voor vragen stel ik?

In het hierna volgende vind je een inventarisatie van en toelichting op de diverse soorten vragen. Het betreft:

- de openingsvraag of openingszin;
- vragen naar persoonsgegevens;
- doorvragen;
- retrospectieve vragen.

De openingsvraag

Je hebt in bijna ieder interview, zelfs bij een open informeel interview, een openingszin of openingsvraag nodig. Voor een informeel gesprek is dat uiteraard afhankelijk van de situatie. De openingszin of openingsvraag van de onderzoeker over de functie van het winkelcentrum zal afhangen van de persoon met wie de onderzoeker een informeel gesprek wil aanknopen en het onder-

id e-	Beginzin	<p>werp van gesprek. Ook voor een informeel gesprek is het echter handig ter voorbereiding een paar <i>beginzinnen</i> te formuleren, zeker voor de eerste gesprekken. Zet deze op schrift zodat de interviewer ze paraat heeft en hij ze kan gebruiken als hem ter plekke geen goede beginzin te binnen wil schieten. Ook is het handig wat <i>synoniemen</i> te bedenken voor enkele centrale termen in het interview. Om in een interview over werkloosheid niet steeds de term 'werkloosheid' te hoeven gebruiken, kun je denken aan synoniemen als 'werkloos-zijn', 'zonder werk zitten', 'ontslagen zijn', 'je baan kwijt zijn' enzovoort.</p>
ns te le en et 'ot 'e- 'o- rd	Synoniem	
de is-	Brede beginvraag	
rd iet to- eld oor et- ze 'te is en	Suggestieve vragen vermijden	<p>Bij vrijwel alle soorten kwalitatieve interviews begin je meestal – soms na eerst wat algemene vragen gesteld te hebben – met een <i>brede beginvraag</i> en heb je bij elk onderwerp óf een aantal smallere topics, óf een paar vragen op je lijst staan. Een brede beginvraag over de beslissing om een huis te kopen is: 'Kunt u mij vertellen wat de reden is dat u op zoek bent (geweest) naar een woonhuis?' Daarna kunnen aan de hand van de (sub)topics de volgende vragen worden gesteld. Dit zal wat minder systematisch gebeuren bij een topicinterview en wat systematischer bij een halfgestructureerd interview. Zeker voor een open interview, maar ook voor de andere soorten interviews, is het belangrijk <i>zo open mogelijk</i> te <i>beginnen</i> en de respondent <i>zo min mogelijk</i> te sturen. Dus <i>vermijd suggestieve vragen</i> en vraag niet 'Wat voor problemen komt u tegen als gevolg van uw werkloosheid?', want dit stuurt de respondent al in de richting van problemen. Beter is het om volledig open te vragen: 'Kunt u mij iets over uw werkloosheid vertellen?' Als reactie op die vraag worden er, naast nadelen, misschien ook voordelen genoemd, zoals 'In het begin van de werkloosheid had ik tijd om het huis op te knappen, maar als het langer gaat duren dan ...' De formulering van de openingsvraag is ook enigszins afhankelijk van het onderwerp van je interview. Gaat het om een <i>mening</i>, dan ligt het voor de hand om te vragen: 'Wat vindt u van ...?' Gaat het echter om een <i>ervaring of een beleving</i>, dan kun je beter vragen: 'Kunt u wat vertellen over ...?'</p>

Soorten vragen

We onderscheiden de volgende soorten vragen:

ch-	Persoonsgegevens	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Vragen naar persoonsgegevens</i>
eel in- De ctie de ler-	Bedreigend onderwerp Privé-onderwerpen	<p>Het is verstandig om met de vragen over persoonsgegevens als geboortjaar, leefsituatie, opleiding en dergelijke, te beginnen wanneer het in het interview om een <i>bedreigend</i> onderwerp gaat of om een onderwerp met een sterk <i>privé</i>-karakter. Deze feitelijke vragen zijn gemakkelijk te stellen en de respondent kan ze meestal betrekkelijk makkelijk beantwoorden. Op die manier kun je als interviewer enigszins wennen aan de interviewsituatie en aan de respondent, terwijl de respondent aan jou kan wennen. Staat de respondent echter te <i>popelen om zijn</i></p>

- mening te geven, bijvoorbeeld bij het onderwerp hoe het werk voor oudere werknemers zou kunnen worden aangepast, dan is het verstandig om de vragen over de persoonsgegevens aan het eind te stellen. Geef dus in de interviewinstructie aan naar welke persoonsgegevens gevraagd moet worden en of dat het beste aan het begin of juist aan het eind van het interview moet gebeuren. Wat dat betreft zijn ook de ervaringen die je op doet bij de proefinterviews belangrijk.*
- **Doorvragen**
 Als je een open interview afneemt moet je goed kunnen luisteren, een gesprek kunnen (onder)houden en in staat zijn de juiste vragen te stellen. Dat betekent dat je bij een open interview erg afhankelijk bent van de kwaliteit van de interviewer. Vooral de *manier waarop er wordt doorgevraagd is erg belangrijk*. Net als de openingsvraag, dienen ook de 'doorvragen' zo open mogelijk te zijn, en dus zo min mogelijk sturend. Doorvragen is moeilijk omdat je bij een open interview niet kunt terugvallen op een vaste formulering van de vragen, zoals dat het geval is in een (half)gestructureerd interview. Het is daarom handig om ook bij open en topicinterviews een aantal *voorbeelden van doorvragen te geven*. Een bekende neutrale doorvraag is: 'Kunt u daar nog wat meer over vertellen?' Het is vooral belangrijk dat de interviewer *doorvraagt als de respondent onvolledig en/of onduidelijk* is. Dat is bijvoorbeeld het geval als deze antwoordt 'Ik was eraan toe' op de vraag wat de reden is om op zoek te gaan naar een koopwoning. De interviewer kan hier bijvoorbeeld dat wat de respondent zegt op een vragende toon *herhalen* 'U zegt "ik was eraan toe" ...?' Ook als de respondent in *erg abstracte bewoordingen* antwoord geeft, is het goed om door te vragen. Het is vaak handig om dan naar concrete voorbeelden te informeren. De respondent zegt bijvoorbeeld 'Het oude huis was niet gezellig.' 'Gezellig' is een nogal vaag en abstract begrip, het is daarom goed om de respondent te vragen dat te concretiseren door middel van een of meer voorbeelden. Je zou bijvoorbeeld kunnen vragen: 'U zegt "niet gezellig" - wat moet ik me daarbij voorstellen?' De interviewer moet verder opletten dat hij *zowel naar feiten als naar de beleving* ervan vraagt, want beide elementen zijn belangrijk bij een kwalitatief interview.

Uiteraard kun je al dit soort instructies niet tot in detail op papier zetten. Dit soort zaken moeten vooral ook in *proefinterviews* geoefend worden, te meer daar er wat dit betreft nogal eens verschillen zijn tussen de diverse interviewers. In het *Basisboek Open Interviewen* wordt uitvoerig ingegaan op het gewenste gedrag van interviewers. Dit gebeurt aan de hand van voorbeelden en checklists die bij proefinterviews gebruikt kunnen worden.

Verteke

Weglaat

Concrete herkenb.

Vertekening

■ *Retrospectieve vragen*

Vooral in *retrospectieve interviews* worden er vragen over het verleden gesteld, waarbij het risico van vertekening sterk aanwezig is. Stel, je wilt van een volwassene weten hoe hij is opgevoed en je stelt daar vragen over; in dat geval kunnen verschillende soorten vertekening een rol spelen. Door het veranderde tijdsbeeld, onder meer door de emancipatie van de vrouw, kan de kijk op de vroegere situatie worden beïnvloed. Iemand zal nu waarschijnlijk anders aankijken tegen de relatie tussen zijn autoritaire vader en zijn afhankelijke moeder. Toen vond hij deze relatie vanzelfsprekend en goed, terwijl hij dat nu misschien minder positief waardeert. De relatie tussen zijn vader en moeder kan inmiddels ook zijn veranderd, zodat de respondent de relatie van nu beschrijft alsof die vroeger ook zo was. Dit is een interpretatie achteraf oftewel een kwestie van hincininterpretieren. Vaak heeft de huidige visie op de eigen opvoeding niet alleen tot gevolg dat het de ervaring kleurt, maar het kan ook tot selectie leiden. Als je het idee hebt dat je een rotjeugd hebt gehad, zul je je waarschijnlijk vooral de negatieve dingen herinneren en je ervaringen ook negatief inkleuren. Dat is heel anders dan wanneer je je eigen jeugd als zeer gelukkig ervaart. Hierdoor kan het *weglaateffect* optreden. Dat wil zeggen dat respondenten geneigd zijn dingen van vroeger te veranderen om ze meer in overeenstemming te brengen met elkaar, of laten ze dingen zelfs geheel weg.

Weglaateffect

Het kost de respondent vaak moeite om zich te herinneren wat zich in het verleden heeft afgespeeld en dit te selecteren. Je moet alert zijn op dergelijke effecten bij vragen over vroeger. Om ervoor te zorgen dat respondenten hun gedrag en hun ervaringen zo getrouw mogelijk weergeven, is het belangrijk om hen zo veel mogelijk te laten teruggaan naar die tijd door een paar duidelijke, *concrete en herkenbare zaken* als aanknopingspunten te gebruiken, bijvoorbeeld een verhuizing of de overgang van de lagere school naar het voortgezet onderwijs. Zoals eerder aangegeven zou je daarbij het fotoalbum van de respondent kunnen gebruiken. Of, wanneer het om de kindertijd gaat, vraag dan bijvoorbeeld naar schoolrapporten, klasfoto's, het groeiboekje van de kruisvereniging en dergelijke. Dit soort bestaande gegevens roept niet alleen allerlei herinneringen op die anders misschien niet naar boven waren gekomen, maar levert vaak ook relevantere informatie op.

Concrete en herkenbare zaken

■ **Samenvatting 8.3.3**

Het is belangrijk om de openingsvraag en bij een informeel gesprek een aantal openingszinnen op papier te zetten. Het is bijna altijd een vrij brede vraag die vooral niet suggestief moet zijn.

Deze vraag mag de respondent niet in een bepaalde richting duwen. De kwaliteit van een interview wordt niet alleen bepaald door de openingsvraag, maar vooral ook door het doorvragen. Ook dat moet zo open mogelijk gedaan worden. Doorvragen is in het bijzonder gewenst wanneer de respondent onduidelijke, onvolledige of erg abstracte antwoorden geeft. In het laatste geval is het goed om naar voorbeelden te vragen. Bij retrospectieve vragen, vragen over het verleden is het risico aanwezig van vertekening door hineininterpretieren en weglating.

Aangeraden wordt zo veel mogelijk naar concrete dingen te vragen en de respondent referentiepunten te geven, zoals een verhuizing of een wisseling van school. Ook kun je bijvoorbeeld een familiefotoalbum gebruiken ter ondersteuning van het geheugen van de respondent. Tot slot is het belangrijk aan te geven naar welke persoonsgegevens moet worden gevraagd, en of die vragen beter aan het begin dan wel aan het eind kunnen worden gesteld. Bij bedreigende onderwerpen en onderwerpen met een sterk privé-karakter, kunnen vragen naar persoonsgegevens een prettige neutrale start vormen, waardoor interviewer en respondent de tijd hebben om aan elkaar te wennen.

Het is erg belangrijk om de vragen in een proefinterview uit te proberen.

Afsluiting interview

8.3.4 Hoe sluit ik mijn interview af?

Het is belangrijk om ook instructies, of in ieder geval aandachtspunten, voor de afsluiting van het interview op papier te zetten; dat is namelijk meer dan alleen een bedankje. Het is verstandig om de respondent aan het eind van het interview te vragen of hij nog wat op te merken of te vragen heeft. Ook kan de respondent erop gewezen worden dat, wanneer hij later nog iets bedenkt dat belangrijk is voor de onderzoeker, hij deze altijd kan bellen of e-mailen. Verder vertel je aan het eind wat er met de gegevens gebeurt en, als er een verslag komt, of de respondent daar dan een exemplaar of een samenvatting van krijgt. Het is belangrijk dat je de respondent met een goed gevoel over het interview achterlaat. Hij moet het idee hebben dat hij zijn verhaal kwijt kon en dat daar iets mee wordt gedaan.

Samenvatting 8.3.4

Het is belangrijk om in de afsluitende opmerkingen aandacht te besteden aan:

- de vraag of de respondent nog vragen of opmerkingen heeft;
- het feit dat de respondent kan bellen als hij nog aanvullende opmerkingen heeft;

**Behandelde
begrippen**

- wat er met de gegevens gebeurt en of de respondent daar nog een verslag van krijgt;
- een dankwoord.
- mate van gestructureerdheid van interview (8.1)
- individueel interview (8.1)
- groepsinterview (8.1)
- mondeling interview (8.1)
- schriftelijke technieken (8.1)
- onderwerp van interview (8.1)
- focused interview (8.1)
- breedte van topics (8.1)
- open interview (8.2.1)
- vrije-attitude-interview (8.2.1)
- diepte-interview (8.2.1)
- informele gesprekken (8.2.1)
- topicinterview (8.2.1)
- trefwoorden (8.2.1)
- halfgestructureerd interview (8.2.1)
- gedeeltelijk gestructureerd interview (8.2.1)
- gestructureerd interview (8.2.1)
- gesloten vragen (8.2.1)
- open vragen (8.2.1)
- individueel interview (8.2.2)
- groepsinterviews (8.2.2)
- sociale wenselijkheid (8.2.2)
- sociale angst (8.2.2)
- gevoelige onderwerpen (8.2.2)
- genereren van ideeën (8.2.2)
- brainstormsessies (8.2.2)
- nominal group (8.2.2)
- Delphi-methode (8.2.2)
- beleidsonderzoek (8.2.2)
- focused-interview (8.2.2)
- internetchatrooms (8.2.3)
- associatieve technieken (8.2.3)
- projectieve technieken (8.2.3)
- uitgelokte documenten (8.2.3)
- zinaanvultest (8.2.3)
- lege tekstballon (8.2.3)
- tekeningen (8.2.3)
- opstel (8.2.3)
- dagboek (8.2.3)
- levensgeschiedenis (life history) (8.2.3)
- communicatiemedium (8.2.3)
- face-to-face individueel gesprek (8.2.3)
- face-to-face groeps gesprek (8.2.3)
- telefonisch interview (8.2.3)
- introductiebrief (8.3.1)
- interviewerinstructie (8.3.1)
- opnemen van gesprek (8.3.1)
- anonieme verwerking (8.3.1)
- gefingeerde naam (8.3.1)
- proefinterview (8.3.1)
- topicinterview (8.3.2)
- checklist (8.3.2)
- topics (8.3.2)
- subtopics (8.3.2)
- volgorde van topics (8.3.2)
- moeilijkheidsgraad (8.3.2)
- chronologie (8.3.2)
- openingsvraag (8.3.3)
- beginzin (8.3.3)
- synoniemen (8.3.3)
- vragen naar persoonsgegevens (8.3.3)
- bedreigende of gevoelige onderwerpen (8.3.3)
- doorvragen (8.3.3)
- retrospectief interview (8.3.3)
- weglateffect (8.3.3)
- afsluiting interview (8.3.4)